

ריאיון מערכות

אחרי עשרים שנה - מבצע "חומת מגן", מבט הרמטכ"ל

”בסופו של דבר המפקדים ביחידותיהם הם שומרי הסף של ישראל, ואם אתה מוכן - גם אם המודיעין לא התריע ולא הייתה לך את פיסת התצ"א האחרונה שהיית זקוק לה כדי לנצח - האימונים יספקו לך את היכולות הנדרשות”. ריאיון **מערכות** עם רא"ל (מיל') שאול מופז, לשעבר שר הביטחון והרמטכ"ל בזמן מבצע "חומת מגן"

רא"ל שאול מופז במהלך המבצע. "כל החטיבות שלנו פעלו באומץ ובהצלחה גדולה, וכל אחת מהן הפעילה מול היעדים שלה חשיבה מחוץ לקופסה". צילום: דו"ץ

אבל בכמויות קטנות יותר, בסדר גודל של שתי חטיבות. זאת הייתה ההקדנה הראשונה שנעשתה מול חמאס. לפני המבצע עמדו אחוזי הסיכול על 30, וב'חומת מגן' נוצר ההיפוך והתחלנו לעלות ל-80% ו-90%."

במבט רטרוספקטיבי, מה אנחנו יכולים ללמוד היום מהמבצע?

"יש הרבה מה ללמוד על התקופה שהייתה לפני שיצאנו

"לטעמי מבצע 'חומת מגן' היה הפעם האחרונה שבה צה"ל הכריע. היו פעולות נוספות אחרי המבצע, אבל הן לא הגיעו להכרעה", כך רא"ל (מיל') שאול מופז, שהיה רמטכ"ל בעת מבצע "חומת מגן", בריאיון **למערכות**. "צריך לזכור שפעולות המתאבדים לא נפסקו יום אחרי המבצע. היו פיגועים לאחר 'חומת מגן', ובתגובה יצאנו ביוני למבצע 'דרך נחושה'. התעקשתי על המשך השהייה בשטחי A, ונשארנו באופן הזה במשך קרוב לשנה מיוני 2002 עד יוני 2003. גייסנו מילואים,

שרון ואמר לפלסטינים 'רבותיי, קודם כול ביטחון. לא נדבר עד שלא יוסדר נושא הביטחון'."

איך זה משפיע על תפקודו של רמטכ"ל שבספטמבר שומע כך ובפברואר שומע אחרת? איך הוא עושה את המפנה החד ומכין את הצבא בהתאם למדיניות?

"ההתנהלות הייתה מורכבת. פעלנו באופן אינטנסיבי בתוך שטחי A, אבל לא הורשינו להישאר שם. בחודשים אפריל-מאי 2001 ירו מרגמות על שדרות מתוך רצועת עזה - מה שנחשב לאירוע מכונן - וקיבלנו אישור מדיני להיכנס לצפון הרצועה, אזור בית חנון, לעצור את משגרי המרגמות ולשהות שם בשטח לפרק זמן מסוים. אגב, הייתה באותה תקופה גם חזית תקשורתית. מאו"ג עזה, תא"ל יאיר נווה, התראיין ונשאל עד מתי יישארו הכוחות ברצועה, ובתגובה ענה את התשובה הטובה ביותר שהוא יכול לתת: "ככל שנידרש". למוחרת הורו האמריקנים לראש הממשלה להוציא את כוחות צה"ל מרצועת עזה. צריך להבין שהעובדה שיש אזורי A השייכים לפלסטינים היא טאבו מבחינת האמריקנים ומדיניות המערב. אתה לא נכנס אליהם, ואם יש לך איזו בעיה עם מחבל - היכנס, קח אותו וצא החוצה. מנגד, אנחנו רצינו להישאר בתוך שטחי A. השינוי שחל בתקופתו של שרון היה שהפעילות נעשתה אינטנסיבית יותר, אבל עדיין נעה בין הפסקות אש, ניסיונות לחזור למשא ומתן ופעולות התקפיות של צה"ל."

"היינו מוכנים במחצית שנת 2000, ובאפריל אותה שנה ערכנו 'משחק מלחמה'. לעיתים הקצינים בכל הדרגים תוהים למה אתה עושה משחקי מלחמה דווקא עכשיו. בכל זאת התקשתי על ההכנות האלה ועל משחק המלחמה. שם נבנו התובנות וחלק מהתו"ל מול הסכנות שאליהן אנחנו צריכים להכין את דרך הפעולה שלנו"

מתי אתה כרמטכ"ל אומר שצה"ל ערוך לצאת למבצע? שצה"ל היה ערוך כבר משנת 2000."

מבחינת הכשירות, איך אתה בודק מתי צה"ל יכול לקבל אור ירוק מבחינתך?

"היינו מוכנים במחצית שנת 2000, ובאפריל אותה שנה ערכנו 'משחק מלחמה'. לעיתים הקצינים בכל הדרגים תוהים למה אתה עושה משחקי מלחמה דווקא עכשיו. צריך לזכור שבאותה תקופה היינו ערב לפני היציאה מלבנון. בכל זאת התקשתי על ההכנות האלה ועל משחק המלחמה שנקרא 'הילוך קדמי'. שם נבנו התובנות וחלק מהתו"ל מול הסכנות שאליהן אנחנו צריכים להכין את דרך הפעולה שלנו. 'הילוך קדמי' לקח אותנו קדימה בכל הנוגע להבנה האסטרטגית בפני מה אנחנו עומדים וכיצד צה"ל צריך לפעול. ברשותך אחזור להערכת המודיעין ב-2000, שבה המודיעין דייק לנו את לוחות הזמנים. הגורמים באמ"ן טענו שההסלמה

ד"ר אמיר גילת, מפקד מערכות

למבצע - תקופת 'גאות ושפל', שהייתה סוג של מלחמת התשה. על כל התהליך של הלמידה, של ההכנות והדרך שבה יצאו מפקדי צה"ל למערכה הזאת ולחמו בה. אין עיר אחת הדומה לאחרת, ואין מחנה פליטים אחד הזזה לאחר. יש להבין ש-50 אלף חיילים בסדיר ובמילואים נכנסו תוך שבוע לערים, למחנות הפליטים ולקסבות הצפופות - אזור בנוי הנחשב לאחד המאוכלסים בעולם."

מה היה תפקיד אמ"ן בהכנות למבצע?

"המודיעין השקיע מאמץ רב בניסיון להבין את יו"ר הרשות הפלסטינית, יאסר ערפאת, ואת המנהיגות של הרשות באותה עת, שהייתה בעיצומו של תהליך שלום. ב-1993 חתמנו על הסכמי אוסלו, וכתוצאה מכך הייתה תקווה ואמונה שהולכים לסוג של פרדיגמה שבקצה שלה הסכם שלום. הדרך של המנהיגים שלנו הייתה נכונה, אבל בפועל הם טעו באיש. בעודו רץ לפסגה כזו או אחרת, האיש הכין מהלכים כדי לפגוע בלב ליבה של האוכלוסייה הישראלית, לפגוע בכושר העמידה של ישראל, להעמיד אותה במבחן. הוא בנה צבא טרור."

כלומר אילולא המבצע היינו עדים להתרחשויות קשות יותר?

"בהחלט. ערפאת הלך בדרך שלו בצורה חמקמקה. מצד אחד פגש בראש הממשלה אהוד ברק בארצות-הברית תחת מטרייתו של הנשיא האמריקני ביל קלינטון, ומצד אחר תכנן להביא לחופי עזה את אוניית הנשק קארין איי, ולהוסיף 50 טון של אמל"ח לעימות המזוין. ב-1999, במסגרת הערכת המודיעין, אמרו לי באמ"ן שיש סיכוי גבוה להסלמה בשנת 2000 - שנת ההכרעה שתקבע אם יהיה הסדר אם לאו. אם לא יהיה הסדר - תהיה פה מציאות של אש. פרט להערכת המודיעין, המפקד צריך לשקול את כל הנתונים על סמך ניסיונו, ולחשוב כיצד לפעול באופן אסטרטגי."

מי בעצם דחף למבצע, הדרג הצבאי או המדיני?

"עוד לפני שיצאנו למבצע ביקשתי מברק תוספת תקציב. הוא השיב שאין תקציב, ואף שצה"ל עומד בפני קיצוץ נוסף בשל ההליכה להסדר מדיני. כתוצאה מכך הייתי צריך להחליט החלטה אסטרטגית בנוגע להתרעה שקיבלתי מאמ"ן, והחלטתי על קיצוץ רוחבי בצבא. גייסנו קרוב למיליארד שקלים מתוך צה"ל."

כדי לנתב אותו להיערכות למלחמה בטרור?

"חד משמעית. צריך להבין שהדרג המדיני לא קיבל את ההערכה של אמ"ן, והוא היה נעול על התהליך המדיני. זאת כמובן זכותו. באותה תקופה לא הייתה בישראל יציבות שלטונית. ממשלת נתניהו התחלפה בממשלת ברק, וזו התחלפה בממשלת שרון. בעוד אצל ברק היה משא ומתן אינטנסיבי לכיוון הסדר, הגיע

ובקבוקי תבערה. עימות מזוין הוא אופרה אחרת, וחלים עליה הדינים של עימות מזוין, שאינם דומים לדיני ההתמודדות עם התקוממות. זו הייתה נקודה מהותית באותה עת, ולכן דבר ראשון החלטתי שהפצ"ר יועלה לדרגת אלוף ויהיה חבר במטכ"ל. מעמדו השתנה, כך גם מעמד הפרקליטים בפיקודים ובשאר המקומות. הם היו מעורבים בכל הכנת דיני העימות המזוין על התשתית המשפטית שבהם, שכללה את הדברים האלה: הראשון – הסיכול הממוקד. בסופו של דבר אתה הולך לפגוע ולעצור אנשים, וצריך לבחון האם אתה עושה את זה נכון לפי כל הדינים: המוסר הישראלי, ודיני המשפט הבין-לאומי. יש להבין מה מותר ומה אסור, מי מאשר, איזה תהליך זה וכדומה. דבר שני – הוראות הפתיחה באש. מצד אחד לא רצינו להכשיל את החיילים שלנו, שחלילה יעמדו לדין משום שלא פעלו לפי החוק. מצד אחר רצינו לתת להם את הכלים להתמודדות עם מכוניות תופת, ירי ומתאבדים. ההכנה של התשתית המשפטית הייתה חשובה מאוד, ונעשתה יחד עם היועץ המשפטי לממשלה אליקים רובינשטיין. השילוב הוכיח עצמו.

סוגיה נוספת שהתכוננו אליה הייתה מבחינת אמל"ח. מדובר באמצעים שנועדו לירי מדויק, למיגון חיילי צה"ל, לאמצעי ראיית לילה ונושאים נוספים הקשורים למודיעין. נדרשנו להוסיף כמה נדבכים, למשל מערך מודיעין השדה המחודש שהקמנו. הבנו שהיחידות שלנו צריכות מודיעין רלוונטי לפעילות שלהן, וכמו כן הסכנה במחבלים מתאבדים הייתה שלעיתים המודיעין מזהה אותם מאוחר מדי, ואתה צריך להגיב באופן מיידי. קראתי לראש השב"כ אבי דיכטר, ואמרתי לו 'בוא נשים את האגו בצד עכשיו, ונקים חמ"לים משותפים'. נתנו לאותם חמ"לים את כל הסמכויות על-פי מודל שקיבלנו מהתשתית המשפטית, ומרגע שהגדרנו את יעדי הסיכון על-פי הפללות וסימנים נוספים – מפקד החמ"ל שישב באותן שעות קיבל את הסמכות לבצע את הפעולה. מערכת ההכנות הזאת המשיכה כל יום, מכיוון שהיחידות שלנו השתנו והיקף הטרור, בדגש על טרור המתאבדים, עלה. בדצמבר 2001 בוצעו שלושה פיגועים קשים בירושלים, בחיפה ובעמנואל. המלצנו להיכנס לשטח A ולשנות את התמונה. בתגובה הקבינט המדיני-ביטחוני הכריז על התנזים, על המודיעין המסכל ועל כוח 17 כארגוני טרור. בהמשך אותה שנה התגלתה אוניית הנשק קארין איי, והחלה ההפללה של ערפאת.

כשהצגנו לאמריקנים את אמצעי הלחימה שנתפסו על האונייה הם אמרו 'רגע אחד, זה מנהיג שרוצה לעשות הסדר?' אז נוצר הסדר הראשון. בינואר-פברואר 2002, בעקבות המשך הפיגועים, ביקשתי להיכנס בשלבים למחנות הפליטים. הרעיון של כניסה בשלבים היה בשל הרגישות הבין-לאומית. טעות אחת – ואתה יכול לאבד את כל הלגיטימציה להמשיך לפעול בהם. על כן התוכנית הייתה שבהתחלה מכתרים, לומדים, ואחר כך גורמים למבוקשים לצאת החוצה. רק לאחר מכן נכנסים למחנה עצמו. בסופו של דבר באמצעות הכניסה למחנות הפליטים רכשנו ניסיון וידע שעזרו לנו אחר כך ב'חומת מגן'.

ואז הגיע הפיגוע במלון פארק במרס 2002.

כשאתה מקבל את ההודעה על הפיגוע במלון פארק אתה מבין שזהו - יוצאים למערכה?

"בהחלט. ישבתי לליל הסדר עם כאלף בני משפחות שכולות וחיילים בודדים במלון בתל אביב, ותוך כדי 'מה נשתנה' הגיש

הרמטכ"ל במהלך המבצע. "ההתנהלות הייתה מורכבת. פעלנו באופן אינטנסיבי בתוך שטחי A, אבל לא הורשינו להישאר שם". צילום: דו"ץ

תהיה בספטמבר. 'לא יודעים להגיד באיזה יום, אבל בספטמבר'. העניין של שילוב המודיעין עם קבלת החלטה אסטרטגית – אני מציע למפקדי צה"ל שלא לקבל את הנחת העבודה שתמיד תהיה להם התרעה מודיעינית על שהולך להתרחש. במקרה הנוכחי אמ"ן עשה עבודה בלתי רגילה, כולל עם השב"כ והמוסד, ובפעולה צדקו. המסד הנוסף היה ההכנות: הקמנו שני אתרי אימונים, אחד בפיקוד המרכז בבא"פ לכיש והשני בצאלים. שם התאמנו הכוחות שהיו אמורים להתמודד לעימות המזוין, אם הוא יפרוץ. למדנו את הערים הפלסטיניות ואת מחנות הפליטים, כך שההכנה למערכה הזאת הייתה רב-ממדית: היינו צריכים את הדרג המדיני לגליטימציה; את האימונים; את הערכות המודיעין; וממד חשוב ביותר שקראתי לו 'החזית המשפטית'. בספטמבר 2000 הייתה תחושה בצה"ל ובציבור הישראלי שאנחנו נמצאים באנתפאדה נוספת, אולם זו לא הייתה אנתפאדה אלא עימות מזוין".

מה ההבדל בין אנתפאדה לעימות מזוין?

"אנתפאדה היא התקוממות עממית, ויש כלים וכללים משפטיים להתמודדות עימה, איך לפזר הפגנות וכיצד לעצור מידי אבנים

מראמאללה. בליל 29 במרס כיתרנו את ערפאת במוקטעה, השתלטנו על ראמאללה וגייסנו מילואים לכל שטחי יהודה ושומרון. בשל הפעולה הממושכת ביקשתי מהדרג המדיני ארכה של ארבעה שבועות ושהאחריות הביטחונית שיש לנו באזורים הכפריים בשטח הפלסטיני תהיה דומה גם בשטחי A כדי שנוכל לפעול שם ברצינות."

יש מבחינתך אירוע או קרב מסוים במבצע שבראייה של המקצוע הצבאי הוא דוגמה לתעוזה, לנחישות, לחשיבה מחוץ לקופסה?

"כל החטיבות שלנו פעלו באומץ ובהצלחה גדולה, וכל אחת מהן הפעילה מול היעדים שלה חשיבה מחוץ לקופסה. לדוגמה חטיבת הצנחנים תחת פיקודו של אל"ם אביב כוכבי. הם נכנסו למחנה הפליטים בלאטה, עוד לפני 'חומת מגן', ואחרי כן פעלו בשכם. הרעיון שלהם היה להיכנס דרך הקירות, ולא לעבור דרך הסמטאות והרחובות שהיו ממולכדים וממוטענים. הרעיון היה נועז, ובעיקר חסך בחיי אדם – קודם כול של כוחותינו, אבל גם של הפלסטינים. דוגמה נוספת היא חטיבת גולני שהשתמשו באכזריות כדי להיכנס לשטח ולהגיע קרוב מאוד ליעדים מכמה כיוונים בסערה. חטיבת הנח"ל פעלה בסגנון משולב ודומה וכך גם חטיבת גבעתי ברצועת עזה."

הייתה כאן הכרעה שאינה רק פיזית במובן של הניצחון של כל יחידה וכל חייל במפגש עם האויב, אלא גם בתודעה של הציבור הפלסטיני - ברגע שישראל מחליטה שהיא עם הגב אל הקיר ואין לה ברירה - היא נלחמת, ויודעת להילחם

איך נראה צה"ל לאחר "חומת מגן"?

"דבר ראשון, נתנו לנו את האפשרות להכריע. בסוף המבצע, לכל מקום שצה"ל נכנס הוא הכריע. הדבר השני הוא שהייתה כאן הכרעה שאינה רק פיזית במובן של הניצחון של כל יחידה וכל חייל במפגש עם האויב, אלא גם בתודעה של הציבור הפלסטיני – ברגע שישראל מחליטה שהיא עם הגב אל הקיר ואין לה ברירה – היא נלחמת, ויודעת להילחם. זה היה מסר חשוב ביותר, מכיוון שאחרי הנסיגה מלבנון מזכ"ל חזבאללה חסן נצראללה טען כי ישראל חלשה. ניפצנו את המטאפורה הזאת, מה שנתן לדרג המדיני את האפשרות לבוא ולהחליט על בניית גדר ההפרדה. יום לאחר 'חומת מגן' החלטנו לבנות את הגדר, מה שסייע בהמשך להגנה על אזרחי ישראל מפני הטרור."

מפקדי השטח של היום היו ילדים במהלך המבצע. מה עליהם ללמוד ממנו בן של המקצוע הצבאי?

"הם צריכים ללמוד את התכלית האסטרטגית, ולגזור ממנה את כל המטרות והיעדים של הצבא. בסופו של דבר המפקדים ביחידותיהם הם שומרי הסף של ישראל, ואם אתה מוכן – גם אם המודיעין לא התריע ולא הייתה לך את פיסת התצ"א האחרונה שהיית זקוק לה כדי לנצח – האימונים יספקו לך את היכולות הנדרשות."

לי הרל"ש שלי, סא"ל חגי מרדכי, פתק שעליו כתוב 'פיגוע תופת, מתאבד במלון פארק בנתניה, יש 30 הרוגים'. באותו רגע זה יוצר אצלך מערבולת של רגשות – הרי זה חג החירות של העם היהודי. המחשבה הראשונה שלי הייתה שישראל צריכה לקבל החלטה, עם לגיטימציה או בלעדיה. רשמתי אותה בפנקס שלי, ומאוחר יותר, כאשר דיברתי עם ראש הממשלה שרון ועם שר הביטחון פואד בן אליעזר, אמרתי: 'אריק, צריך לגייס מילואים ולהיכנס'. בתגובה הוא שאל אותי, בהלצה, 'מה, לא גייסתם כבר?'."

באותו רגע ידעת שהמילואים כשירים למבצע?

"לא רק שידעתי שהמילואים כשירים, אימנו עשר חטיבות מילואים במהלך שנה וחצי של 'גאות ושפל'. ביום-יום הטלנו עומס רב על הסדיר. באותה תקופה העברנו אותם ממודלים של שבעה חודשי אימונים וארבעה חודשי לחימה, למודל של שבעה חודשי לחימה ושלושה-ארבעה חודשי אימונים. את הניסיון הם רכשו בשטח בפעילות, והדבר הוכיח את עצמו. בסופו של דבר עשר חטיבות מילואים סומנו לתוכניות של צה"ל, ואותן גייסנו. היחס של מדינת ישראל למציאות באותם ימים התבטא בגיוס המילואים – התייצבו 120%–130%, לא דבר של מה בכך. שאלו אותי מה נעשה עם כל אלה שסיימו את שירות המילואים שלהם ורצו להתנדב מחדש? הלא אין להם אפילו קיטבג בימ"ח. עניתי שלכולם תהיה עבודה, ונתתי הנחיה להחזיק את כולם. באותם ימים מי שמדד את תמיכת הציבור בצה"ל ובמבצע 'חומת מגן' מצא אחוזי תמיכה של למעלה מ-90%. העם הבין שצריך לעשות מבצע אחר."

מתי הבנת שמדובר במבצע ולא במלחמה?

"המלצנו לפעול רק ביהודה ושומרון, ואני מאמין שאילו היית מבקש לפעול גם ברצועת עזה במובן ההתקפי ואולי לעשות משהו בצפון היו שואלים שאלות, אבל בסופו של דבר היו מאשרים. חשבת שמכיוון שרוב הפיגועים באותה העת הגיעו משטחי יהודה ושומרון, עדיף שנתמקד ולא נגרור את ישראל למלחמה שהיא אינה צריכה. גם אם יקראו לזה מבצע מוגבל, והיקף המילואים יהיה שונה, אנחנו צריכים להתמקד כדי להסיר את הרעה הזאת של המתאבדים, ומנגד לא לגרור את ישראל להידרדרות אזורית. לכן המלצנו לפעול התקפית בכל העוצמה ביהודה ושומרון, לעשות סוג של מגננה התקפית. תקפנו מחרטות ויעדים אחרים שהפריעו לפעילות של צה"ל, ובפיקוד הצפון האסטרטגיה הייתה להגיב באופן מידתי אל מול אירועי חזבאללה."

למה אתה מתכוון באופן מידתי?

"אם יש אירוע אתה מגיב אליו, אבל לא בעוצמה שתגרור את הצפון למלחמה. חזבאללה הכינו לנו מארב אסטרטגי בדמות ירי פלאקים – סוג של טילים לטווח קצר. הם ניסו להיכנס למוצבי הר דב ולאזורים אחרים. בסופו של דבר היו כעשרים אירועים, אבל לא נכנסו ללבנון. פעלנו באופן מידתי ונבון שאפשר לנו לרכז את כל המאמצים ביהודה ושומרון. המקום הראשון שאליו כיוונו היה המוקטעה בראמאללה, כדי לבודד את ערפאת. שרון הודיע לאמריקנים שאין לנו ברירה אלא להיכנס לכל שטחי A, אבל הם ביקשו כמה דברים: לא לפגוע בערפאת, לא להיכנס למוקטעה ולא להוציא אותו

